

Toespraak Kyra Aersen, Den Haag, 15 augustus 2024

In het najaar van 1946 woonde mijn overgrootmoeder Anna zur Mühlen in Hilversum. Dit was nog maar enkele maanden na haar aankomst in Nederland. Volgens mijn tante regende het toen er een onbekende man aanbelde. Hij heette Wagener en had met mijn overgrootvader Karel in het kamp gezeten. De meneer aan de deur had een ouderwets zwart schrift bij zich, met van die rode spikkeltjes. Op de kaft stond geschreven: "Spaans, Zur Mühlen, Thai Sin & Co. Medan". Het bleek het dagboek van mijn overgrootvader. Een dagboek in een aantekeningenschrift dat oorspronkelijk was bedoeld voor de bijlessen Spaans die hij kort voor de oorlog volgde in Nederlands-Indië.

En nu was het dagboek terug bij de familie.

Toen de oorlog uitbrak, raakte mijn overgrootvader Karel Nicolaas zur Mühlen gescheiden van zijn gezin. Hij zat in Nederlands-Indië, zijn vrouw en beide dochters in Australië.

Op 23 maart 1943 verschenen de eerste woorden van Karel op het papier van zijn dagboek. Zijn verhaal begint vanaf het moment dat hij geïnterneerd werd in zijn eerste kamp: de Jozefschool. Later zal hij ook nog schrijven vanuit de kampen Belawan Estate en Aek Pamienke.

'Altijd kletsende kerels om je heen, met hetzelfde eeuwige onderwerp: het eten, of de oorlog waarbij de meest waanzinnige geruchten de ronde doen. Ik ben zo dankbaar dat dit jullie bespaard blijft. Hoe lang zal het nog duren voordat ik jullie terug zie?'

Slechts één citaat, in twee regels, waarin Karel schrijft over de drie thema's waar hij in zijn dagboek steeds weer naar terugkeert: honger, hoop en familie.

[honger]

De honger was zo groot dat de geïnterneerden hun leven op het spel zetten om aan eten te komen. Het smokkelen van eten was een dagtaak.

Op 30 maart 1944 schrijft Karel: *"Ik besef wel dat alles wat ik hier opschrijf vrijwel uitsluitend over eten gaat, maar met een doorlopend hongergevoel in je maag, en verder niets om over te piekeren, gaat dat je denken vrijwel geheel beheersen"*.

Het smokkelen bracht voor Karel grote avonturen maar ook enorme risico's met zich mee. Toen hij een keer bij het smokkelen betrapt werd en zijn kampgenoot niet wilde verraden, werd hij gestraft met stokslagen en urenlang vastgebonden aan een paal.

[hoop]

Maar naast de honger was er ook de hoop, het tweede thema dat Karel vaak aanstipte. De hoop op een geallieerde overwinning. Het was nooit helemaal

duidelijk wat er gebeurde in de buitenwereld. Geruchten en soms een gesmokkelde krant waren hun enige bronnen.

Karel schrijft: *"De spanning hoe het met de oorlog staat, wordt ondragelijk. We voelen dat er grote dingen gebeurd moeten zijn en weten niets zeker. Wat zal ons bevrijden: de val van Japan, of een verovering van Sumatra, beide is mogelijk en zelfs binnen korte tijd. Maar het is hier doodstil. Geen vliegtuigen in de lucht, niets. Enfin de tijd zal het leren."*

[familie]

Wat mij het meest heeft geraakt, bij het ontcijferen en lezen van het handschrift van mijn overgrootvader, is wanneer hij schrijft over zijn familie, de zorgen die hij heeft over hun veiligheid en het enorme verlangen hen ooit weer terug te zien.

In juni 1943 schrijft hij: *"Het is altijd nog een bron van grote rust voor mij jullie daar zo veilig te weten, al kan ik af en toe ontzettend naar je verlangen. Ik droomde vanochtend veel over je. Het is nu al 1,5 jaar dat we elkaar niet gezien hebben."*

Zijn gedachten en dromen over zijn familie hielden hem op de been in de drie kampen. Naast eten en drinken blijkt ook de hoop en het verlangen naar je geliefden een eerste levensbehoefte.

Het dagboek eindigt wanneer mijn overgrootvader de eerste en enige briefkaart van zijn familie heeft ontvangen. De kaart, hun eerste levensteken, spreekt hem nieuwe moed in: *"The children and I in excellent health, doing fine, longing to hear and thinking of you always darling! Keep your chin up as we do."*

En toch, op 25 november 1944, elf dagen nadat hij deze aanmoedigingen van zijn vrouw uit een andere wereld toevertrouwt aan zijn dagboek, overlijdt Karel, 41 jaar oud, in zijn derde en laatste kamp.

Maar daar eindigt zijn verhaal niet. Wat Karel belangrijk vond, was om te schrijven over alles wat er gebeurde, hoe hij zich voelde en wie hij miste. Karel wilde graag dat het gelezen zou worden, en toch is zijn dagboek generaties lang gesloten geweest. Bijna niemand heeft het gelezen, over de oorlog werd niet gesproken.

Het schriftje dat zo lang gesloten was, heb ik opengeslagen. Ik ben terechtgekomen in zijn oorlogsverhaal, over honger, hoop en het verlangen naar je familie. Ik vind het bijzonder dat ik Karel heb leren kennen, dat ik zijn stem mocht zijn en zijn verhaal heb kunnen vertellen. Het verhaal van mijn overgrootvader: Karel Nicolaas zur Mühlen.